

Skraldet elektronik / elektroniskrald, Billstraße, Hamborg.

‘Skraldet’ mellem Hamborg og Accra

Af Julie Nygaard Solvang & Celeste Knirke

Skraldet elektronik og elektroniskrald bliver flyttet irregulært af Europas bagveje, hvor det forbinder tyske lagerhaller og ghanesiske lossepladser. Baseret på feltarbejde i og omkring Hamborg, Tyskland, og Accra, Ghana, undersøger denne artikel gennem etnografi og fotografi, hvordan migration og værdioverførsel væves sammen i handlen med kasseret elektronik. Vi følger efter to sideløbende og overlappende bevægelser, hvor værdi overføres gennem relationer; for det første når elektronik bliver ‘skraldet’ i Hamborg for at få forlænget levetid gennem salg og reparation i og omkring Accra, og for det andet i udvindingen af det metalskrot, der er indeni ‘Skraldet’.

Verdens produktion af elektronisk affald stiger fem gange så hurtigt som den dokumenterede genbrug af affaldsformen. Mindre end en fjerdedel (22,3%) af det elektroniske affald genereret i 2022, blev ifølge FNs monitorering samlet og genbrugt på en dokumenteret og miljømæssig forsvarlig måde. Elektronisk affald er en hurtigvoksende, kompleks og kompliceret affaldsform, der indeholder både værdifulde materialer og farlige komponenter, der udgør en sundheds- og miljørisiko. Bunkerne af kasseret elektronik, der brændes eller hober sig op og lægger beslag på mere og mere plads rundt omkring i verden, står i skærende kontrast til genbrugsinitiativer og ambitioner om cirkulær økonomi.

Globale handelsstrømme er endeløse – uden ender og begyndelser. Derfor må man etnografisk skabe ståsteder, hvorfra man kan betragte dem. I denne artikel undersøger vi, hvordan kasseret elektroniks ambivalente karakter betyder, at det flyttes i to sideløbende og overlappende bevægelser, som vi konceptualiserer som ‘skraldet’. Det er de seneste år blevet mere socialt legitimt at ‘skralde’ madvarer, der er blevet smidt ud af supermarkeder for at undgå madspild. Vi låner begrebet til at undersøge, hvorfor og hvordan kasseret elektronik bevæger sig.

'Skraldet' får to betydninger i den transnationale handel med kasseret elektronik; for det første som proces; hvor de kasserede produkter indsamles og genvindes, altså bliver 'skraldet', og for det andet som konkret materiale, dét, der kasseres; altså 'Skraldet' (med stort S). Mens elektronikken driver en uofficiel økonomi og livsgrundlag i flere led, placeres det kasserede elektronik et sted mellem genbrug, genanvendelse og Skrald, når det 'skraldes'.

Diasporaen distribuerer

Cykler, køleskabe og fjernsyn er stablet ovenpå hinanden i noget, der ligner en kaotisk orden i udkanten af Hamborg. Her, i nærheden af byens store industrihavn ligger Billstraße, et område med lagerbygninger og baggårde fyldt op med brugte og skraldede ting. Tingene bliver transporteret hertil fra skyggemarkeder fra resten af Tyskland samt Nord- og Østeuropa for at blive solgt og sendt videre – noget af det til Vestafrika og Ghana. Her kan man både slå en god handel af, få et brugt køleskab til 30 euro, købe store lædermøbler, billigt plastiklegetøj og ghanesisk okra-suppe med fufu.

Billstraße er stedet, hvis man vil 'skralde' værdifulde ting; det vil sige fiske kasserede ting ud af deres værdiløse tilstand ved at gøre dem brug- eller salgbare. Ved siden af sit arbejde som taxachauffør i Hamborg, hvor han har boet i 30 år, sender Samuel skraldede ting til Accra, Ghanas hovedstad. Ifølge ham sælger kontorstole og enkeltmandssenge godt i Ghana – og dem kan man også få i Billstraße. Lagerhallerne fyldes op med bunker og atter bunker af ting, der er blevet kasseret rundt omkring i Europa. Elektronik går hurtigere og hurtigere i stykker. Deres videre færd afhænger af en vurdering af reparationsmuligheder og markedspris i blandt andet Ghana. En vurdering, der er folk, som er specialiserede i at foretage. De bedømmer dog ikke blot tingenes umiddelbare tilstand, men oversætter mellem kontekster, når tingene flyttes fra én verdensdel til en anden. "En ny støvsuger vil måske koste 100 euro i Tyskland, hvis du køber den fra ny. Det kan du aldrig sælge den for i Ghana.", fortæller Samuel, der har et hus i Accra til sin familie med en butik i underetagen, hvorfra han sælger de skraldede ting, "Men måske kan du få en brugt for 5-10 euro her, som du kan sælge for 15-20 euros i Ghana".

Beregningen er hypotetisk; hvis varen kan repareres, hvad kan den så sælges for? Hvis man pakker en hel container med skraldede fjernsyn, hvor meget vil de så være værd i Accra? Vi lærer hurtigt, at de handlende altid mikser indholdet i containeren. "Man blander det lidt sammen", forklarer han, "ikke kun det ødelagte. Det kan du få fikset i Ghana, men du vil være nødt til at sælge det meget billigt til reparatørerne." Reparations- og skrotsektoren i Accra bliver på den måde et opsamlingspunkt, der sluger dele af de bunker af ting, som ellers hober sig op som quasi-Skrald i udkanten af Hamborg.

Vekselkursen hos to udbydere, butikskontor, Hamborg.

EUR-GHC

Oversættelsen og overførslen mellem de to steder er sat på spidsen på tavlen med valutakurserne fra de to udbydere; Small World og Share Money. Valutaernes bevægelser afspejler de globale økonomiske forbindelser mellem Tyskland og Ghana. Ghana taber. Den ghanesiske cedi er ikke så meget værd de her dage.

Tavlen hænger i en sammensat butik, en pakkeshop, hvor du også kan lave globale pengeoverførsler, købe taletidskort og aftale forsendelser af papkasser til forskellige ghanesiske byer; Tema, Accra og Kumasi – og nu har nogen sat et stykke A4-papir op, hvor der står "Bærbar og computer reparation" og et telefonnummer. Det er Kwabenas onkels nummer. Kwabena passer butikken og deler ud af sine plantainchips. Der er altid travlt i butikken i begyndelsen af måneden – efter lønningdag, fortæller han. "Folk har travlt med at lave overførslen", han bruger hele sin krop til at illustrere den hektiske bevægelse af mennesker, der flytter hurtigt på sig. "Det er sådan, det fungerer: du kommer til nogen andres land, du arbejder røven ud af bukserne, og så sender du penge hjem." Han fniser af sin opsummering af, hvad antropologer nok vil kalde remitter. Omregningen fra euro til cedi og tilbage igen sker i hovedet. En euro er mere værd i Accra end i Hamborg, lyder det. "Hver euro giver dig flere cedis", fortæller Isaac, der har kendskab til den transnationale handel. Derfor overføres de – enten direkte eller gennem tingene. Overførslerne indebærer både udregninger, potentialitet, afvejninger

“ Tingene kommer hertil for at blive sendt ud. Hvorfor skulle du tage nogen andre steder hen?”

og risici; hvad vil kunne sælges i den anden ende? Ville-kunne og hvis-scenarierne bygger på erfaringer, både egne eller andres, samtidig med, at det knytter sig til at forudsige.

I butikken er man på mange måder lidt tættere på Ghana. Steder som dette faciliterer kontakten og praktikken, der skal til for at få ting til at flytte sig mellem mennesker og fra en del af verden til en anden. Hvis man ikke har ting eller penge nok til at fylde en container selv, benytter man sig af dør-til-dør-levering. Kasserne fyldes godt op og tapes til, og tingene pakkes ind i gennemsigtigt folie. Toiletartikler, madvarer, pander og strygejern. Der er efterspørgsel på mange forskellige europæiske ting i Ghana. Tingene flyder af postkoloniale handelsruter. Den transnationale strøm af ting er gammel, så veletableret, at den har en betegnelse i egen ret. I Ghana bruger man begrebet ‘borga’ til at beskrive en migrant, en, der cirkulerer materielle remitter. Efter sigende stammer begrebet fra Hamborg, hvor nogle af de første ghanesiske migranter tog til i 1960'erne. I Hamborg finder man nu Tysklands største ghanesiske diaspora.

Forsendelser i enkeltpartier

Med Europas tredjestørste havn og med godstogsforbindelser til Skandinavien og Østeuropa er Hamborg desuden et knudepunkt i globale handelsforbindelser og helt central, når man skal (have noget) nogen steder. “Tingene kommer hertil for at blive sendt ud”, som en forhandler, der skralder og sender ting til Ghana konstaterer; “Hvorfor skulle du tage nogen andre steder hen?”.

Containere i alle regnbuens farver står linet op ved siden af og ovenpå hinanden på det lille containerlager. Man fristes til at tro, at deres farve har betydning i dette tårn; pastelgrøn, -blå, gul og mørkerød, men deres orden er sandsynligvis afgjort er noget mindre æstetisk såsom containernumrene, deres ejer eller destination. De pakkes med Tetris-lignende præcision med en blanding af møbler, reservedele til biler, køleskabe, husholdningsartikler, bildæk, sko og tøj. Skraldet elektronik er blot én kategori af forhandlede brugte varer, der ryger ud af Europa.

Pakning af container, containerlager, udkanten af Hamborg.

Skraldede solceller er også ved at blive læsset af en lastbil og stablet i to containere; de er på vej til Nigeria, får vi at vide. Grønne teknologier er en del af fremtidens elektroniske affald. Den er her allerede, selvom de her er uden batterier, og fragtes videre som tomme skaller. Et bjerg af bildæk fylder tomrummet mellem containerne. De skal flyttes for at kunne komme til at åbne dørene til den bagvedstående container, der skal pakkes. Det er fysisk hårdt krævende arbejde. Men også arbejde, der er gemt lidt ad vejen. Dem, der bakes dækkene og pakkerne på plads, er kommet til Tyskland fra Ghana.

Handel med skraldede ting indebærer udgifter til varerne, shipping og told. Og så koster det 400 euro at få pakket en 40 fods container. Dem, der betales for at pakke containerne bestemmer, om de vil gøre det selv eller dele arbejdet og fordele lønnen mellem sig. De arbejder “projektbaseret”, som en forhandler, der er ved at få pakket sin container, siger det med et havironisk smil. Ibrahim, der arbejder med at pakke, nikker mod en af de røde containere og proklamerer grinende; “Det er mit kontor” og på den måde flyver business-termer igennem luften sammen med jokes og kælenavne på containerlageret. I den transnationale småhandel er man trader, eksportør, importør, forhandler, agent. Mange mennesker er involveret i at flytte disse skraldede varer undervejs.

"Kontoret", containerlager, udkanten af Hamborg.

Containerens indhold er ved at blive omrokeret; tre store amerikanerkøleskabe skal pakkes bagerst, og så skal de 'personlige ejendele' ind foran for at undgå told. Det er for nylig blevet ulovligt at importere brugte køleskabe til Ghana på grund af miljøhensyn og deres høje elforbrug. Handlen med skraldet elektronik bevæger sig i en juridisk gråzone. Den internationale Basel-konvention forbyder eksport af farligt – herunder elektronisk – affald fra OECD-lande til ikke-OECD-lande, mens det er lovligt at eksportere ting til genbrug. Skraldet elektronik befinder sig på den måde også i en materiel gråzone.

Når alt kan repareres

Under feltarbejde i Ghanas største industrihavn Tema, har vi set, hvordan indholdet i containere er registreret som 'genbrug' eller 'personlige ejendele', og på den måde kommer det skraldede elektronik ind i Ghana. Tema ligger lidt øst for Accra og udvider sig på den der måde, hvor den er ved at vokse sammen med hovedstaden. Her lægger de største containerskibe til fra hele verden, og havnen strækker sig direkte ind i gadehandlen. Det skraldede europæiske elektronik er en del af gadeøkonomien – enten som reparerede produkter eller som Skrald, der sælges videre. Reparationssektoren muliggør, at det, der ellers ville ende som Skrald transformeres til varer

Kombineret værksted og butik, Tema.

igen. Her overlapper butikken og værkstedet, sælgeren og reparatøren. Under markiser, parasoller og i små container-butikker, er varerne linet op. På et lille plastikbord dækket af en hvid dug, ligger tryknaptelefoner udstillet i sirlige rækker. Sælgere og butiksejere i Tema fortæller, at de fleste importører er 'borgas' – ghanesere, der bor udenfor Ghana og sender containere med varer hjem. Forhandlerne har direkte kontakter enten gennem familie og venner eller via WhatsApp-grupper, hvor forhandlere kommunikerer om, hvornår hvilke containere kommer ind, og hvad de indeholder. Her bliver der handlet og forhandlet. De skraldede europæiske produkter er populære, fordi de ses som værende af bedre kvalitet end de tilsvarende nye produkter, der disse år kommer til Ghana fra Kina. Og tysk elektronik er i særlig høj kurs – Tyskland er kendt for sin kvalitet.

Små biler klemmer sig vej gennem menneskemylderet i downtown Accra. En jeans-sælger holder indbydende sine varer op på en håndfuld bøjler og løfter inviterende det ene øjenbryn. Der er konstant bevægelse i hovedstadens gadget-centrum Tip Toe Lane, og her summer af salg. De fleste af butikkerne har monitører med MacBooks og iPhones på stribe og et værksted i baglokalet eller på gaden foran butikken. De unge mænd, der sælger og re-

Reparationsværksted, Tip Toe Lane, Circle, Accra.

parerer her, hænger sammen; sælgerne henviser kunder til hinanden. Der er en dynamisk forståelse af muligheder og begrænsninger – alle har en niche af markedet. Produkterne i udstillingsvinduerne kommer ind via havnen eller pakket i familiemedlemmers kufferter, når de kommer hjem på juleferie. Det er små tillidsbaserede business set-ups med en ‘agent’ eller ‘forbindelse’ i Europa eller USA og så et par bestyrere af butikken i Accra.

Hænderne arbejder hurtigt og koncentreret. Reparatorer, forhandlere og forbrugere fortæller os alle sammen det samme: “Der er ikke noget, der er defekt i Ghana”. Ofte er det kun en lille del, der er i stykker. Evnen til at reparere kræver øvelse, men er også noget, der kan læres videre. Men det bliver sværere og sværere; de nye generationer af produkter er ikke sat sammen af mennesker, men maskiner, så de kan heller ikke lige så nemt skilles ad af menneskehænder. Og det er langt fra alt, der kan repareres. “Når man sender fire fjernsyn, bruger man de tre til at reparere det ene”, som Samuel fortalte hos tilbage i Hamborg. På den måde hober Skraldet sig op i Ghana.

Skrot- og markedsplads / Urban minedrift

De ting, der ikke kan repareres eller dele, der ikke kan bruges til reparationer, bevæger sig videre ind i Accras skrotøkonomi. Elektroniske produkter indeholder nemlig forskellige værdifulde metaller såsom kobber, aluminium og jern, små rester guld og motherboards, der er penge værd på det internationale marked. De elektroniske produkter skilles ad manuelt; med hammer

“ Men det meste af det, der ligger tilbage, har ingen værdi.

Vurdering af ledninger, Handover centre, Agbogbloshie, Accra.

Udvinding af metaller, Old Fadama, Accra.

Uvurderede ledninger, Handover centre, Agbogbloshie, Accra.

og mejsel eller ved at afbrænde delelementer og på den måde smelte plastik og andet værdiløst (og giftigt) materiale væk. Det er et hårdt og farligt arbejde. Elektronik indeholder sundhedsskadelige materialer som for eksempel kobolt, bly og flammehæmmere, der kommer med ud, når produkterne skilles ad.

I Accra har dette arbejde – som også er blevet kaldt ‘urban minedrift’ – været centreret omkring Agbogbloshie, en skrot- og markedsplads i centrum af hovedstaden. Arbejdet her udføres i høj grad af interne migranter fra Nordghana, der kommer til Accra på jagt efter arbejde efter, at klimaforandringer med mere ustadigt vejr har gjort landbrugssektoren mere usikker. Den urbane skrotsektor muliggør overførsel af økonomisk værdi fra hovedstaden til den nordlige region gennem de interne migranternes investeringer. Ligesom i skraldeprocessen i Hamborg, er der her en arbejdsdeling og et hierarki. Dem, der har været i hovedstaden længe, skiller ikke længere tingene ad, men står for videresalget af metalskrottet.

Handel med metalskrot er en afledt business af importen af skraldet elektronik og brugte biler fra blandt andet Europa. Agbogbloshie er blevet en del af den globale kollektive bevidsthed om elektronisk Skrald. Journalister, pressefotografer og forskere har længe fortalt en dramatisk historie med fokus på de sorte røgskyer og bål af ledninger, der afbrændes for at smelte plastikken og nå ind til kobberet. Tyskland har investeret masser af udviklingsmidler her på at formalisere markedet for kobberskrot for at tage

ledninger ud af det manuelle marked her. Skrot- og markedspladsen blev i sommeren 2021 ryddet af lokale myndigheder, men arbejdet med at skille produkterne ad for at sælge og genanvende metallerne fortsætter og er rykket ud i Accras afkroge – tættere på beboelse.

Skraldets skrald

Jorden er sort, afsvedet. Bildæk, plastrammen fra et Phillips-fjernsyn og en skosål ligger spredt ud over den gamle skrot- og markedsplads. Her er de komplekse elektroniske produkter blevet skilt ad i småstykker og delkomponenter. Her er spor efter elektronisk Skrald, biler og den urbane minedrift; stikpropper, jacksstik og små lyskædepærer er blevet klippet af ledninger og

Tastaturer og hylstre fra dumbphones, Agbogbloshie, Accra.

efterladt. Agboglobshie rummer på den måde spor af genkendelighed, rester, mens de værdifulde metaldele udvindes og sælges videre. Det lokale skrotmarked er forbundet til det globale, og priserne på metallerne fluktuerer derefter. På pladsen balancerer et par mænd plastiksække på hovederne og går bøjet dybt forover og roder i jorden efter rester af bittesmå metalstykker. Men det meste af det, der ligger tilbage har ingen værdi. Skraldets Skrald bliver liggende. Det siver ind i nærmiljøet; madmarkedet og det tætbefolkede område Old Fadama, der ligger på den anden side af Korle Lagoon. Når skraldet elektronik flyttes, fordi værdi kan overføres, følger vi på den måde både hvor skrald rejser hen, men også hvor dets forurenende konsekvenser akkumuleres.

Når skraldet elektronik og Skrald bevæges og bearbejdes mellem Hamborg og Accra, bliver det tydeligt, hvordan verden er forbundet gennem små distributionsnetværk og større forsyningskæder. Skraldet driver en uofficiel økonomi med interne hierarkier, hvor migranter, lige som tingene, bevæger sig frem og tilbage mellem de steder, hvor de tjener deres penge, og de steder, hvor de investerer deres penge. Handlen med skraldet elektronik understøtter og opretholder liv i flere lag, fordi værdi forflyttes mellem kontekster – og forureningen flytter med.

Alle fotos af Celeste Knirke.

Forslag til videre læsning

Myriam Boulos, Moritz Frischkorn, Robin Hinsch, Ibrahim Nehme, Siska, Nour Sokhon og Kolja Warnecke (2023) Port Fiction. <https://www.portfiction.com/>

Cathrine Alexander og Joshua Reno (2012) *Economies of Recycling: The Global Transformation of Materials, Values and Social Relations*. London: Bloomsbury Academic & Professional.

Anna Lowenhaupt Tsing (2005) *Friction: An Ethnography of Global Connection*. Princeton: Princeton University Press.

Om forfatterne

Celeste Knirke er fotograf og billedkunstner med en bachelor i fotografi fra HDK-Valand Academy of Art and Design i Gøteborg. Gennem fotografi og installation undersøger hun vestlig indflydelse på miljøspørgsmål og forbindelsen mellem forbrug og flygtige øjeblikke af længsel.

Julie Nygaard Solvang er ph.d.-studerende ved Institut for Antropologi på Københavns Universitet, hvor hun specialiserer sig i politisk antropologi og grøn kriminologi. Hendes ph.d.-projekt undersøger, hvordan det giftige elektroniske affald i Ghana hænger sammen med større forsynings- og forureningskæder og knytter sig til spørgsmål om global arbejds- og omfordeling.

Materialet i artiklen er blevet til på baggrund af kollektivt feltarbejde i tæt samarbejde med Leonora Kleppa Stærfeldt foruden Henrik Vigh, Humphrey Asamoah og Yvonne Ilupeju, som en del af det tværdisciplinære forskningsprojekt Environmental Crime and Illegal Ecologies (ILLECO). Forskningsgruppen består desuden af Pablo Selaya, George Bob-Milliar og Michael Kizo.

Forskningsprojektet er støttet af Danmarks Frie Forskningsfond. Projektnummer 1127-00226B, ILLECO.